

УДК 159.923+316.61+73

ПРОСАНДЄЄВА Л. Є.

Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ АВТОНОМНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлюються психолого-педагогічні умови становлення автономності особистості, які інтерпретуються у контексті двоєдиного процесу автономного освоєння соціального та автономного відтворення (чи відторгнення) соціального. У ході емпіричного дослідження та в результаті багаторічних спостережень ми зробили висновок про те, що психолого-педагогічні умови розвитку автономізації особистості стають ефективними після зміни традиційної навчально-виховної діяльності. Визначено, що у результаті впровадження психолого-педагогічних умов на засадах особистісно-ціннісного підходу якісно змінюються всі основні показники розвитку автономності особистості.

Ключові слова: психологічна автономність, самоцінність особистості, генезис самоцінності, психологічний простір власного «Я», ціннісне «Я», прагнення бути дорослим, духовне «Я».

Постановка проблеми. На сучасному етапі цивілізаційного розвитку важливого значення набувають соціальні, моральні, психологічні аспекти процесу розвитку особистості. У XXI столітті на історичну арену виходить новий соціальний тип особистості, здатної до інноваційного мислення, рефлексії та самореалізації. Проте психологи і педагоги констатують, що у результаті трансформації сучасного суспільства (переживання значних соціальних та екологічних катаклізмів) спостерігається зниження автономності особистості, яка передусім пов'язана з порушенням ідентичності, що може призвести до знецінення особистості.

Становлення та розвиток автономності особистості значною мірою залежить від її задатків та схильностей, які реалізовуватимуться у певному природному і соціокультурному середовищі. На різних етапах онтогенезу відбувається процес уключення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, що спрямовує його на пізнання і розвиток у власній життєтворчості.

У контексті нашого дослідження розвиток власного «Я» особистості ми інтерпретуємо у взаємозв'язку з постійно відтворю-

ваним процесом і результатом автономізації – соціалізації індивіда. Перший пов'язаний з тим, що людина має можливість і випробує необхідність реалізації власної ціннісної сутності, включаючись й начебто пропускаючи через себе, виробляє свою автономну незалежну позицію. Другий характеризується не тільки рівнем освоєння зростаючою особистістю соціального у всій складності і широті його проявів (що вміщує соціальні норми певного історичного суспільства, світ культури та духовних надбань), але й ступенем розвитку самості індивіда. По-суті, розвиток підростаючої особистості у період дорослішання полягає у реалізації автономно-соціального (автономного освоєння соціального й автономного відтворення (відторгнення) соціального) як визначення, власне, соціального, привласнення котрого відбувається на певному рівні розвитку самоцінності особистості (за позицією Д. Й. Фельштейна, соціальне й автономне – це трансформація соціального в індивідуальне). У цьому плані процес автономізації-соціалізації здійснюється як усвідомлення, освоєння і реалізація соціальних норм, принципів, відносин, так і освоєння та реалізація нової «самості», нового рівня власного «Я». Це дозволяє особистості не тільки відтворювати у своїй діяльності привласнене соціальне, але й забезпечувати відповідні можливості у формуванні власного «Я» для подальшого здійснення себе як самоцінного суб'єкта. Саме у такому двоєдиному процесі відтворення (чи відторгнення) і відбувається розвиток власного «Я» особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел за окресленою тематикою дозволив виокремити певні підходи до розв'язання проблеми психолого-педагогічних умов становлення автономності особистості. Вихідними положеннями проведеного аналізу стали погляди зарубіжних учених, які пов'язували розвиток самоцінності людини з узгодженням її «Я»-фізичного, «Я»-соціального, «Я»-духовного [2;11;17]. Такий «баланс» актуалізується завдяки наступним показникам особистісного розвитку: велика інтегрованість, цілісність і єдність особистості (К. Роджерс, К. -Г. Юнг, А. Маслоу, Г. Оллпорт); еволюційно-гетеростасична природа особистості, існування її у якості процесу, а не застиглої сутності; вихід за межі себе (трансценденція) як творчий характер життєдіяльності (Б. С. Братусь);

«всезростаюча відкритість досвіду», тобто розширення зв'язків «Я» з навколишнім світом (К. Роджерс, Г. Оллпорт, Б. С. Братусь) [7]. Нами береться до уваги як автономія-незалежність від інших (за позицією А. Маслоу – справжня самість, повна самобутність, унікальність), так і суверенність-незалежність «для того щоб» (за розумінням Б. С. Братуса – потреба у позитивній волі, до вільного волевиявлення) [2]. Відтак, чим інтенсивніший контакт людини з соціумом, тим гостріше постає завдання збереження власного «Я» особистості. Тому метою нашої статті є розкриття психолого-педагогічних умов становлення автономної особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спираючись на визначені вихідні положення вітчизняних та зарубіжних учених, уточнимо смислове поле поняття «психологічна автономність», яке розуміється нами як здатність людини контролювати, захищати і розвивати цінність власного «Я», в основі котрої лежить узагальнений досвід незалежної поведінки. Автономність характеризує не тільки активну, незалежну людину, яка зберігає динамічну рівновагу суб'єкта що само актуалізується і само реалізується, але й особистість, що «творює» свій світ і цінність власного «Я». Автономна особистість «відрізняється від інших тим, що здатна зберігати і розвивати свій багатомірний світ, тобто саму себе»[13]. Стаючи автономною особистістю, людина одержує можливість змінювати спосіб життя, стимулюючи тим самим подальший розвиток цінності власного «Я». Психологічна автономність як базова якість особистісного початку несе відбиток культури, певного діалогу людини з соціумом, у процесі якого вона проявляє авторство власного «Я». Об'єкти, які залежно від індивідуальних потреб особистості входять у це коло, становлять психологічний простір власного «Я», що включає комплекс фізичних, соціальних, психологічних явищ, з якими вона ототожнює своє ціннісне «Я»: тілесність, територію, особисті предмети, соціальні схильності, установки, цінності, а також часовий режим користування ними. Особистість потребує і прагне зберегти цілісність границь (фізичних, ментальних), які проходять таким чином, щоб уключати все значуще для розвитку власного «Я». [16; 20]. Отже, при переході від фізичних, «середовищних» об'єктів до автономізованих з'являється переживан-

ня їх цінності, значущості для людини. Наділяючи їх особистим змістом, людина робить їх надбанням власного «Я». Таким чином, особистісна автономність є основою розвитку самоцінності, оскільки головне для автономної людини – автентичність і щільність її буття, у якому кожне явище у подія «обслуговує» сенс існування та цінність власного «Я» особистості [7; 9; 13].

Моделюючи психолого-педагогічні умови автономізації власного «Я» особистості, що охоплює періоди від раннього дитячого віку до юнацького, можна чітко побачити поступову зміну співвідношення між зовнішнім і внутрішнім: від переважної спрямованості «зовнішнє через внутрішнє» до все більшого домінування тенденції «внутрішнє через зовнішнє», тобто ціннісне «Я» особистості розвивається (зміцнюється) у своїй автономії.

Очевидно, що *на початку життя* підтримка автономності ще не усвідомлюється дитиною. За позицією М. Малер, на фазі «нормального симбіозу» (від 3 до 6–7 м.) виникають перші уявлення про своє фізичне тіло, що формують перший емоційний досвід дитини [10]. Усвідомлення себе як окремого суб'єкта, як унікального «Я» відбувається наприкінці раннього віку через тілесні відчуття, візуальний образ свого відображення у дзеркалі, переживання волевиявлення власного «Я». У дружньому середовищі дитина здобуває автономність «авансом» і вперше заявляє про свою самостійність, в умовах депривації, навпаки, отримує досвід безнадійності. Відтак, сформовані близькими дорослими міцні границі власного «Я» дозволяють дитині ставиться до себе як до суб'єкта і надалі самостійно прагнути до знаходження автономності. Закінчення раннього віку супроводжується «кризою соціальних стосунків, а будь-яка криза є кризою виділення власного «Я». Відтак, виникнення первинної кризи самосвідомості дитини трьох років ми пов'язуємо з появою фізичної автономності, яка проявляється насамперед у встановленні індивідуум контакту з власними потребами.

Аналіз автономізації власного «Я» у *дошкільному віці* показує, що у цей період відбувається остаточне відкриття власного «Я» особистості та його подальше уточнення й ускладнення, переоцінка та збільшення знань про соціальний світ. Дитина виходить за межі родини і встановлює взаємини з «чужими» дорослими. Відтак, дитина прагне бути як дорослий, діяти разом з ним, але

ще не має можливості до цього. Це протиріччя вирішується з появою *сюжетно-рольової гри*, у якій дитина «вносить» у внутрішній психологічний простір нові соціальні і міжособистісні взаємини та відкриває новий зміст ціннісного «Я». Отже, автономізація-соціалізація власного «Я» дошкільника пов'язана з імпровізацією у *сюжетно-рольовій грі* [21].

У *молодшому шкільному віці* роль посередника між дитиною і соціумом належить учителеві, і тому дуже важливо, яку позицію займає дорослий (учитель) у взаєминах з дитиною. Саме у цей період відбувається розширення й остаточне закріплення територіальної та предметної автономності ціннісного «Я» особистості. Важливо, що така автономність виступає опосередкованою між дитиною і соціальними правилами, котрі пропонуються їй із соціального простору [7; 9; 13; 15; 16].

Підлітковий вік більшість учених називають специфічним, тому що подальший генезис підлітків пов'язаний з потребою бути автономною особистістю, що «здобуває виразну форму самоствердження» [12; 14; 21]. У підлітковому віці відбувається начебто звернення особистості до ціннісного «Я». Головним постає питання: «Хто Я?», виникає *прагнення бути дорослим*. Відбувається спільне з однолітками самоосягнення власного «Я». Власне «Я» визначається насамперед особистою привабливістю. Рефлексивний самоаналіз («Я – у минулому, сьогодні, майбутньому») відкриває підліткові глибини своєї недосконалості і підліток входить у стан кризи ціннісного «Я». Через кризу підліток переосмислює власне «Я», збагачує сферу власних почуттів і думок.

У *юнацькому віці* відбувається нове осмислення ціннісного «Я», що пов'язано з проблемою вибору (професійного, морально-особистісного). У цей період юнак визначає, у якій послідовності буде реалізоване власне «Я» у професійній та особистісній діяльності (створює план). Відбувається нарощування і розширення автономності особистості, переоцінка привабливості, з'являється духовне самосприйняття, відбувається пошук сенсу життя, узгодження моральних переживань, зокрема зростання інтелектуальних можливостей робить перехід до дорослості періодом змін в особистісних цінностях, підвищується їх значущість. Інтегруючи власне «Я», юнак починає прагнути до духовного зростання, особистого самовизначення, побудови ціннісного «Я» на

основі традиційних та нових моральних орієнтацій. Отже, якщо у підлітковому віці з'являється прагнення заявити про своє ціннісне «Я» (його наявність), то у юнацькому – виникає мотив принести користь іншим людям. Саме у юнацькому віці відбувається відкриття та реалізація цінності *духовного «Я»*.

Дослідно-експериментальна робота проводилась у Київській гімназії № 287, середній загальноосвітній школі № 205 м. Києва, Вишнівській загальноосвітній школі I–III ступенів № 1 Київської області. Всього учасниками емпіричного дослідження стали 197 підлітків, з них: 12–13 років – 70 осіб, 13–14 років – 63 особи, 14–15 років – 64 особи. Формувальний експеримент реалізований в експериментальній групі, яка нараховувала 30 підлітків 12–15 років (які мали низький рівень емоційно-ціннісного та ціннісно-смыслового ставлення до себе та інших). Отримані показники порівнювалися з контрольною групою підлітків 12–15 років (32 особи). Програма оптимізації психолого-педагогічних умов становлення автономності включала комплекс профілактичних та розвивальних методів, технік, прийомів, спрямованих на досягнення якісних змін власного «Я», прийняття смислу «Я» – як суб'єкта активності, нівелювання кризових явищ цього періоду, зокрема подолання соціальної дезадаптації, деструктивних стратегій поведінки, особистісних дисгармоній. До її впровадження залучалися батьки, психолог та соціальний педагог.

Оптимізація психолого-педагогічних умов становлення автономізації особистості у контексті особистісно-ціннісного підходу передбачала використання організаційних та профілактичних заходів у виховній та навчальній діяльності цілого ряду методів, спрямованих на змістове збагачення структурних складових власного «Я» особистості підлітка.

У ході емпіричного дослідження та в результаті багаторічних спостережень ми зробили висновок про те, що психолого-педагогічні умови розвитку автономізації особистості стають ефективними після зміни традиційної навчально-виховної діяльності. Саме тому *метою* психолого-педагогічного супроводу стало досягнення таких змін ціннісного «Я» особистості підлітків, які були спрямовані на позитивні зрушення в особистісному розвитку, на зняття внутрішніх протиріч становлення їх власного «Я», вироблення власної автономної позиції.

Нами була розроблена і впроваджена програма психолого-педагогічного супроводу «Розвиток автономності особистості у період дорослішання», теоретико-методологічною основою якої є положення про автономізацію-соціалізацію власного «Я» особистості (В. А. Аверін, І. С. Булах, В. С. Мухіна, А. О. Реан, Л. А. Регуш, Г. М. Прихожан, Д. Й. Фельдштейн); особистісно зорієнтоване виховання, що базувалося на положеннях прийняття, визнання та розуміння самоцінності особистості підліткового та раннього юнацького віку (І. Д. Бех).

Психолого-педагогічні умови оптимізації пов'язані з гармонізацією розвитку когнітивної, емоційної, мотиваційної, регулятивної складових самоцінності, відновленням рівноваги автономізації-соціалізації власного «Я» особистості, самореалізацією особистості за допомогою альтруїстичних, конструктивних стратегій поведінки, формуванням оптимальної соціальної ідентичності, зменшенням конфліктності та егоїстичних проявів поведінки, стимуляцією позитивного емоційного переживання себе та інших.

При цьому *психологічні умови* включали тематичні бесіди, спрямовані на: отримання нових знань про цінність власного «Я» (когнітивна складова), актуалізацію потреб у самовизначенні, самоактуалізації, самореалізації (мотиваційна складова), розвиток самопланування (регулятивна складова), досягнення емоційної рівноваги у взаємодіях (емоційна складова).

Водночас використовувались розвивальні заходи, які полягали у використанні методів, зорієнтованих на збагачення уявлень підлітків про власне «Я» та формування позитивного емоційно-ціннісного та ціннісно-сислового ставлення до себе та інших, оволодіння своїми емоціями, вміння їх щиро виявляти, при цьому конструктивно взаємодіяти з дорослими та однолітками (методи навіювання, психотренінгу стимуляції позитивних емоцій, самопізнання, самопланування стратегії життєвої перспективи).

Серед *педагогічних умов* зазначимо: загальну атмосферу у навчальному закладі, доброзичливі високоінтелектуальні взаємини учнів та викладачів, інноваційно-інтелектуальну педагогічну діяльність, ефект новизни при організації навчально-виховної діяльності підлітків, засоби утримання смислових зв'я-

зків під час викладання складних логічних схем (алгоритми, евристичні прийоми), доступність вимог з боку викладачів у процесі використання інноваційних технологій, суб'єкт-суб'єктні стосунки підлітків та викладачів.

Запропоновані *психолого-педагогічні умови* становлення автономності особистості виявилися ефективними, оскільки після їх упровадження підлітки експериментальних груп показали вищі показники розвитку самоцінності порівняно з досліджуваними контрольними групами, у яких значущих змін не відбулося.

Підлітки експериментальної групи характеризуються якісними змінами розвитку самоцінності особистості у процесі соціалізації, що проявляється у позитивній оцінці нового зв'язку власного «Я» з соціальним оточенням. Зафіксовані зміни емоційно-ціннісного ставлення до себе підлітків з експериментальної групи: зросли показники високого рівня (від 13,5 % до 18,1 %), середнього (з 40,3 % до 58,7 %), зменшилися низького (від 46,2 % до 23,2 %). Зросли показники високого рівня ціннісно-смыслового ставлення до себе (від 17,4 % до 26,4 %), середнього (від 29,5 % до 36,0 %), зменшилися низького (від 53,1 % до 37,6%). Підвищилися також показники високого рівня ціннісно-смыслового ставлення до інших (від 18,9 % до 19,1 %), середнього (від 32,5 % до 34,2 %), зменшилися низького (від 48,6 % до 46,7 %). У підлітків експериментальної групи статистично значущі зміни (за *t*-критерієм Стьюдента) зафіксовані за шкалами: «емоційно-ціннісне ставлення до себе» (до тренінгу $t=2,39$; після $t=2,75$; $p<0,05$), ціннісно-смыслове ставлення до себе (до тренінгу $t=3,52$, після $t=3,64$; $p<0,01$), що свідчить про ускладнення особистісної саморефлексії, більш глибоке самоусвідомлення та саморозуміння власного «Я», позитивне самоприйняття і самоставлення.

Висновки. У результаті впровадження психолого-педагогічних умов на засадах особистісно-ціннісного підходу якісно змінилися всі основні показники розвитку автономності особистості. У підлітків виявлена тенденція до розширення ціннісного «Я», більш глибоке усвідомлення особистісної, моральної та професійної ідентичності, відмічається цілеспрямованість, використання конструктивної та альтруїстичної поведінки у соціумі.

Аналіз результатів формувального експерименту засвідчив, що в експериментальних групах підлітків зросли показники розвитку самоцінності, як наслідок, підвищилося емоційно-ціннісне ставлення до власного «Я», що призвело до повноти життєвих відчуттів; з'явилося більш глибоке ціннісно-смісловне ставлення до себе та інших, що пов'язане з самовизначенням смислу власного «Я».

Список використаних джерел

1. Абрамова Ю. Г. Психология среды: истоки и направления. / Ю. Г. Абрамова. – Вопросы психологии. – 1995. – №2. – С. 130–131.
2. Братусь Б. С. Русская, советская, российская психология: Конспективное рассмотрение / Б. С. Братусь. – М. : Московский психолого-социальный институт; Флинта, 2000. – 88 с.
3. Василюк Ф. Е. Психология переживания: Анализ преодоления критических ситуаций / Ф. Е. Василюк. – М., 1984. – С. 76–81.
4. Давыдов В. В. Развивающее образование: теоретические основания преемственности дошкольной и школьной ступеней / В. В. Давыдов, В. Т. Кудрявцев // Вопр. психологии. – 1998. – № 5. – С. 3–18.
5. Ключко В. Е. Становление многомерного мира человека как сущность онтогенеза / В. Е. Ключко // Сибирский психологический журнал. – Томск, 1998. – Вып. 8–9. – С. 7–15.
6. Ключко В. Е. Человек как самоорганизующаяся психологическая система / В. Е. Ключко // Человек как самоорганизующаяся психологическая система: Материалы региональной конференции. – Барнаул: Изд-во БГПУ, 2000. – С. 3–7.
7. Ключко А. В., Суверенность как результат становления человека в совмещенной психологической системе / А. В. Ключко, О. М. Краснорядцева // Вестник БГПУ: Психолого-педагогические науки. – 2001. – № 1. – С. 4–9.
8. Кудрявцев В. Т. Смысл человеческого детства и психическое развитие ребенка / В. Т. Кудрявцев. – М. : Изд-во УРАО, 1997. – 156 с.
9. Левин К. Теория поля в социальных науках / К. Левин. – СПб., 2000. – С. 101–108.
10. Малер М., Мак-Девитт Д. Процесс сепарации-индивидуации и формирования идентичности /М. Малер, Д. Мак-Девит // Психоаналитическая хрестоматия. Классические труды / Под ред. М. В. Ромашкевича. – М., 2005. – С. 158–172.
11. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу. – Пер. с англ. М. : Смысл, 1999. – 425 с.
12. Мухина В. С. Возрастная психология / В. С. Мухина. – М., 2000. – 21 с.
13. Нартова-Бочавер С. К. Человек суверенный: психологическое исследование человека в его бытии / С. К. Нартова-Бочавер. – СПб. : Питер, 2008. – 400 с.
14. Обухова Л. Ф. Возрастная психология: Учебное пособие / М. Ф. Обухова. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 442 с.

15. Орлов А. Б. Психология личности и сущности человека : Парадигмы, проекции, практики / А. Б. Орлов. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 272 с.
16. Петровский А. В., Ярошевский М. Г. Основы теоретической психологии / А. В. Петровский, М. Я. Ярошевский. – М. : Инфра-М, 1998. – 525 с.
17. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М. : Прогресс, 1994. – С. 153–171.
18. Слободчиков В. И., Шувалов А. В. Антропологический подход к решению проблемы психологического здоровья детей / В. И. Слободчиков, А. В. Шувалов. // Вопросы психологии. – 2001. – № 4. – С. 91–105.
19. Тхостов А. Ш. Топология субъекта / А. Ш. Тхостов // Вестник МГУ. Сер.14 «Психология»; 2: С. 3–13; С. 3: 3–12.
20. Хейдметс М. Феномен персонализации среды: теоретический анализ / М. Хейдметс // Средовые условия групповой деятельности. – Таллинн: Тал. пед. ин-т, 1988. – С. 7–57.
21. Эльконин Д. Б. Возрастные и индивидуальные особенности младших подростков / Д. Б. Эльконин. // Избр. психол. тр. – М. : Педагогика, 1989. – С. 258–280.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Abramova Ju. G. Psihologija sredy: istoki i napravlenija / Ju. G. Abramova. – Voprosy psihologii. – 1995; №2. – S.130–131.
2. Bratus' B. S. Russkaja, sovetskaja, rossijskaja psihologija: Konspektivnoe rassmotrenie / B. S. Bratus'. – М. : Moskovskij psihologo-social'nyj institut; Flinta, 2000. – 88 s.
3. Vasiljuk F. E. Psihologija perezhivaniya: Analiz preodolenija kriticheskikh situacij / F. E. Vasiljuk. –М., 1984. – S. 76–81.
4. Davydov V. V., Razvivajushhee obrazovanie: teoreticheskie osnovanija preemstvennosti doskol'noj i shkol'noj stupenej / V. V. Davydov, V. T. Kudrjavcev // Vopr. psihologii. – 1998. – № 5. – S. 3–18.
5. Klochko V. E. Stanovlenie mnogomernogo mira cheloveka kak sushhnost' ontogeneza / V. E. Klochko // Sibirskij psihologicheskij zhurnal. – Tomsk, 1998. – Vyp. 8–9. – S. 7–15.
6. Klochko V. E. Chelovek kak samoorganizujushhajasja psihologicheskaja sistema / V. E. Klochko // Chelovek kak samoorganizujushhajasja psihologicheskaja sistema: Materialy regional'noj konferencii. – Barnaul: Izd-vo BGPU, 2000. – S. 3–7.
7. Klochko A. V., Suverennost' kak rezul'tat stanovlenija cheloveka v sovmeshhennoj psihologicheskoy sisteme / A. V. Klochko, O. M. Krasnojradceva // Vestnik BGPU: Psihologo-pedagogicheskie nauki. – 2001. – № 1. – S. 4–9.
8. Kudrjavcev V. T. Smysl chelovecheskogo detstva i psihicheskoe razvitie rebenka / V. T. Kudrjavcev. – М. : Izd-vo URAO, 1997. – 156 s.
9. Levin K. Teorija polja v social'nyh naukah / K. Levin. – Spb., 2000. – S. 101–108.
10. Maler M., Mak-Devitt D. Process separacii-individuacii i formirovanija identichnosti /M. Maler, D. Mak-Devit // Psihoanaliticheskaja

- hrestomatija. Klassicheskie trudy / Pod red. M. V. Romashkevicha. – M., 2005. – S. 158–172.
11. Maslou A. Novye rubezhi chelovecheskoj prirody / A. Maslou. – Per. s angl. M. : Smysl, 1999. – 425 s.
  12. Muhina V. S. Vozrastnaja psihologija / V. S. Muhina. – M., 2000. – 21 s.
  13. Nartova-Bochaver S. K. Chelovek suverennoj: psihologicheskoe issledovanie cheloveka v ego bytii / S. K. Nartova-Bochaver. – SPb. : Piter, 2008. – 400 s.
  14. Obuhova L. F. Vozrastnaja psihologija: Uchebnoe posobie / M. F. Obuhova. – M. : Pedagogicheskoe obshhestvo Rossii, 1999. – 442 s.
  15. Orlov A. B. Psihologija lichnosti i sushhnosti cheloveka: Paradigmy, proekcii, praktiki / A. B. Orlov. – M. : Izdatel'skij centr «Akademija», 2002. – 272 s.
  16. Petrovskij A. V., Jaroshevskij M. G. Osnovy teoreticheskoi psihologii / A. V. Petrovskij, M. Ja. Jaroshevskij. – M. : Infra-M, 1998. – 525 s.
  17. Rodzhers K. Vzgljad na psihoterapiju. Stanovlenie cheloveka / K. Rodzhers. – M. : Progress, 1994. S.153–171.
  18. Slobodchikov V. I., Shuvalov A. V. Antropologicheskij podhod k resheniju problemy psihologicheskogo zdorov'ja detej / V. I. Slobodchikov, A. V. Shuvalov. // Voprosy psihologii. – 2001. – № 4. – S.91–105.
  19. Thostov A. Sh. Topologija sub#ekta / A. Sh. Thostov // Vestnik MGU. Ser. 14 «Psihologija»; 2: S.3–13; S.3: 3–12.
  20. Hejdmets M. Fenomen personalizacii sredy: teoreticheskij analiz / M. Hejdmets // Sredovye uslovija gruppovoj dejatel'nosti. – Tallinn: Tal. ped. in-t, 1988. – S. 7–57.
  21. Jel'konin D. B. Vozrastnye i individual'nye osobennosti mladshih podrostkov / D. B. Jel'konin. // Izbr. psihol. tr. – M. : Pedagogika, 1989. – S. 258–280.

ПРОСАНДЕЕВА Л. Е.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ СТАНОВЛЕНИЯ АВТОНОМНОСТИ ЛИЧНОСТИ

В статье представлены психолого-педагогические условия становления автономности личности, которая интерпретируется в контексте двуединого процесса автономного освоения и автономного воспроизведения (или отторжения) социального. В ходе эмпирического исследования и в результате многолетних наблюдений мы сделали вывод о том, что психолого-педагогические условия развития автономизации личности становятся эффективными после изменения традиционной учебно-воспитательной деятельности. Определенно, что в результате внедрения психолого-педагогических условий на принципах личностно-ценностного подхода качественно изменяются все основные показатели развития автономности личности.

Ключевые слова: психологическая автономность, самоценность личности, генезис самоценности, психологическое пространство собственного «Я», ценностное «Я», стремление быть взрослым, духовное «Я».

PROSANDEEVA L. E.

PSYCHOLOGY AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF AUTONOMY OF THE PERSONALITY

The concept of autonomization-socialization of the own «I» of the person is represented, which is interpreted in the context of two-uniform process of the independent development of the social and independent reproduction (or tearing away) of the social in the article.

The development of personal autonomy during adolescence is implement offline-social (Autonomous development of social and offline playback (rejection) social) as a definition, in fact, the social, the assignment of which is at a certain level of development of self-identity (because the position of the Doctor of historical Sciences D. Felstein, social and autonomous is the transformation of the social in the individual). In this regard, autonomy-socialization process is carried out as awareness, development and implementation of social norms, principles, relations and the development and implementation of a new «self», the new value of «I». This allows the individual to not only play in their activities assigned to the social, but also to provide appropriate opportunities in the formation of new values «I» for the future implementation of oneself as subject. In this twin-track process during playback (or rejection) is the development of self identity. Psychological and pedagogical conditions of optimization have been associated with the following: harmonization of the development of cognitive, emotional, motivational, regulatory components of self-worth, rebalancing autonomy-socialization of self identity, self-identity through altruistic, constructive behavioural strategies, the optimal formation of social identity, reducing conflict and selfish manifestations of behaviour, promoting positive emotional experiences of ourselves and others.

Keywords: psychological autonomy, self-value of the person, self-value genesis, psychological space of the own «I».

Стаття надійшла до редколегії 11.02.2015 року.